

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Inge Ohnheiser, Rudolf Šrámek, *Základy české gramatiky s texty a cvičeními (Kompendium určené jazykovým kurzům a k samostatnému studiu) – Grundlagen der tschechischen Grammatik mit Texten und Übungen (Ein Kompendium für Sprachkurse und zum Selbststudium)*, Masarykova univerzita, Verlag des Instituts für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck, Brno a Innsbruck 2003, ISBN 80–210–3243–X, ISBN 3–85124–207–6.

Ze spolupráce mezi Katedrou českého jazyka Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a Institutem slavistiky Univerzity Leopolda Franze v Innsbrucku vznikla další učebnice, či snad přesněji přehled gramatiky s cvičeními, pro cizince (německy mluvící studenty) učící se česky. Vychází mj. z požadavku změny v poměru aktivní a „pasivní” jazykové kompetence při studiu cizího jazyka, kdy se podle autorů musí zvýšit především receptivní schopnosti (s. 7).

Tomu odpovídá i pojetí *Kompendia*. Po stručném úvodu o zajímavostech v České republice, dějinách českého jazyka a jeho současném stavu následuje kapitola věnující se grafice a výslovnosti češtiny (podrobněji viz níže).

Dalších devět kapitol se zabývá jednotlivými slovními druhy (vynechány jsou částice). Příslušné gramatické jevy oproti tradičním učebnicím cizích jazyků nejsou prezentovány sukcesivně (např. nejprve nominativ singuláru, akuzativ singuláru atd., ale celá deklinace např. substantiv je představena najednou, v obou číslech). Největší prostor v těchto kapitolách je věnován gramatickým výkladům (s překladem do němčiny), paradigmátům, příkladům apod. (oddíl B). Oddíl A podává (mírně adaptované i neupravené) české texty, v oddíle C nalezneme cvičení na probrané gramatické jevy. Na konci učebnice je k dispozici klíč, který spolu s oddílem B činí materiál vhodný i pro samouky.

Učebnice se dotýká i tvoření slov a skladby, studenti jistě ocení česko-německý a německo-český seznam použitých termínů a využijí stejně jako vyučující výběrový přehled literatury (mluvnice a jazykové příručky i učebnice češtiny pro německy mluvící cizince). Hlavní důraz je kladen na popis paradigmatické.

Příručka tedy v první řadě představuje kombinaci (deskriptivní) gramatiky, cvičení a textů. Lze jej tak využít jako doplněk tradičních učebnic, jako materiál pro

opakování nebo procvičování gramatiky, a to jak v rámci organizované výuky (skupinové i individuální), tak při samostudiu.

Protože učebnice k češtině nepřistupuje očima cizince, ale respektuje popisy a přístupy tradičních českých gramatik, domníváme se, že ji budou využívat zejména zahraniční bohemisté, případně slavisté. Pro jiné kurzy je – mj. i pro užívání lingvistické terminologie, ale také pro množství informací a jejich hutnost – značně náročná. Kompendium není v žádném případě určeno začátečníkům, zdá se nám vhodné pro pokročilé uživatele češtiny jako cizího jazyka. Autoři pokládají za hlavní uživatele studenty slavistiky, i když nevyklučují užitečnost příručky pro zájemce z jiných oborů.

Podrobně zpracovaná kapitola *Grafika a výslovnost, hláskové alternace* uvádí v přehledné tabulce grafém, hlásku, příklad a srovnání s němčinou. U výslovnostně náročných hlásek (např. [r]) uvádí způsob artikulace. Je škoda, že kapitola nevěnuje větší pozornost výslovnostním chybám, ke kterým mají německy mluvící studenti sklon vlivem své mateřštiny (např. výslovnost počátečního v jako [f] – *víra* [fi:ra], výslovnost ž jako [š] – *žampiony* [šampijoni], aspirace u německého [p], [t], [k] apod.). Bylo by také vhodné aspoň v úvodu tabulky podotknout, že se v češtině některé hlásky mohou vlivem znělostní asimilace či neutralizace znělosti měnit (např. u grafému *d* je uvedena jen hláska [d], ale musíme uvažovat i o [t], např. *had* [hat]). Problém by také vyřešil odkaz na podkapitulu věnující se této otázce.

Texty v oddílech A lze považovat za poměrně aktuální (mnohé z nich jsou z konce 90. let) a náročné (bez německého překladu). Některé z nich seznamují studenty s českými realitami. Domníváme se ale, že část těchto textů bude rychle ztrácet na aktuálnosti i atraktivnosti. Navíc u studenta, který po této publikaci sáhne, lze očekávat dobrou znalost českého jazyka, a tedy i českých realit. Nejen v oddíle A máme výhrady k užití některých slov, se kterými se dle našeho názoru běžně nesetká ani rodilý uživatel jazyka, natož cizinec (např. režná, jalovcová, hostinská, vynadívá se). Knihu celou nebo aspoň některé texty mohly oživit ilustrace či fotografie.

V oddílech B nalezneme gramatické popisy, tabulky a příklady. Studenti se zde dozvědí, jak se příslušné tvary tvoří, ale podstatně méně se dovědí o jejich užití (např. u jednotlivých pádů). Z vlastní zkušenosti mj. víme, že potíže činí i pokročilým studentům valence sloves – tomuto jevu bychom doporučili věnovat více cvičení a např. i krátkou gramatickou pasáž.

U deklinace substantiv nalezneme upozornění na variantní koncovky v mluveném jazyce, bohužel tuto informaci postrádáme např. u adjektiv.

Pro studenta češtiny jako cizího jazyka nepovažujeme za nutné uvádět informaci, že „podle vzoru žena se skloňuje substantiva, která mají před koncovkou *-a* konsonant pravopisně tvrdý..., obojetný..., ale také některá substantiva s konsonantem pravopisně měkkým...” (s. 53) Studentovi postačí informace, že podle vzoru žena se skloňuje feminina zakončená v nominativu singuláru *-a*.

U slovesných vzorů chybí poznámky o příslušnosti určitých typů sloves k danému vzoru. Studentovi je poskytnut výčet sloves, která k danému vzoru patří, tento výčet ale nemůže být vyčerpávající, jedná se spíše o příklady. Student pak nemusí být s to přiřadit sloveso ke vzoru na základě znalosti infinitivu („pravidelného“) slovesa. Tabulku pro celé paradigma některých nepravidelných sloves považujeme za zbytečnou v těch případech, kde studentovi stačí pamatovat si infinitiv s 1. os. sg., podle které ji přiřadí k danému vzoru (např. infinitiv spát – spím, tj. konjugace v přítomnu jako prosím).

Podobně u imperativu by dle našeho názoru bylo pro zahraniční studenty češtiny méně náročné využít rozdělení do tří skupin – po „odtržení“ koncovky 3. os. pl. zakončení na jeden konsonant, dva konsonanty nebo na -aj jako *dělej(i) – dělej*. Tohoto dělení ostatně využívá většina učebnic češtiny pro cizince.

Dále postrádáme např. čtení letopočtů nejen jako *tisíc devět set devadesát devět*, ale (dokonce možná častěji) *devatenáct set devadesát devět*. Podobně se také často setkáváme s čtením desetinných čísel jako např. *dvacet dva celých devět (dvacet dva celých devět desetín jen v odborné literatuře)*.

Oddíl C umožňuje probranou gramatiku procvičit. Většina cvičení je bohužel koncipována obvyklým způsobem „dejte do správného tvaru“; cvičení tak působí nejen jednotvárně, ale student se nedokáže na opakující se typy cvičení dlouho soustředit, natož pak např. daný jev využít v praxi, při komunikaci, protože v cvičení často mechanicky kopíruje vzor. Z vlastní zkušenosti bychom také doporučovali dodat více cvičení na jevy, které obvykle činí zahraničním studentům potíže (např. posesivní zájmeno *svůj*).

Chyby v téměř třisetstránkovém textu jsou spíše výjimkou. Jedná se o drobné grafické nedostatky, např. nejednotnost v přepisu hlásky jako [n'] vedle [ň]. Dále přízvuk nenesou pouze dativy osobních zájmen – zdůrazňujeme, že *k r á t k ý c h* tvarů zájmen! –, ale také krátké tvary zájmen v akuzativu. U genitivu singuláru maskulin neživotných s koncovkou -a postrádáme ve výčtu běžná česká slova jako *sýr – sýra, večer – večera, chléb – chleba*. U deiktických slov postrádáme ve výčtu kromě *tu* a *zde* časté *tady*, u slučovacího poměru nám chybí spojky *i* a *nebo* (ačkoliv se pak vyskytnou ve cvičeních). U souřadících spojek není uvedena poznámka o interpunkci.

Za jisté nevýhody *Kompendia* považujeme, že přistupuje k češtině nikoliv jako k cizímu jazyku, ale využívá tradiční lingvistický popis jako pro rodilého (lingvisticky vzdělaného) uživatele, čímž se značně omezuje okruh potenciálních uživatelů. Je také škoda, že nebere v potaz výchozí jazyk – vzhledem k tomu, že je určeno německy mluvícím studentům, mohlo anticipovat problémy, s nimiž se studenti přistupující k češtině přes němčinu setkají.

Oceňujeme překlad všech gramatických pasáží do němčiny. Otázkou zůstává, zda je to u této publikace nutné vzhledem k tomu, jakou úroveň znalostí u studentů předpokládá.

Jak říkají autoři, „zkušenosti z práce s tímto kompendiem se musejí teprve získávat“ (s. 8). Věřím, že *Základy české gramatiky* jako doplňkový materiál ve výuce ocení nejen studenti, ale i vyučující, přinejmenším jako doplňující materiál. Mnozí německy hovořící studenti ho jistě také využijí při samostudiu nebo opakování.

Kateřina Vlasáková, Praha